

Tuberkuloza – kuga 19. in 20. stoletja na Slovenskem na primeru Golnika (1921–1998)

Jetika je v 19. in 20. stoletju prizadejala slovenskemu in drugim južnoslovanskim narodom veliko hudega. Posegala je na vsa področja življenja in dela ter v kolesje trpke zgodovine potegnila številne družine. Povezana je bila z revščino, nerazvitostjo in pomanjkljivo izobrazbo, zato jo je bilo težko zdraviti, predvsem pa preprečevati. Dodatna nemoč je izvirala iz njene terapevtske neobvladljivosti vse do odkritja antibiotika streptomicina (1943) in drugih antituberkulotikov, ki pa so prišli do polnega izraza šele dve desetletji za tem. Terapevtska nemoč pri jetiki je bila dvojna: prva dobesedna, druga socialna, ko si bolni večinoma niso mogli privoščiti načina zdravljenja, ki je bil sprejet kot priporočljiv že sredi 19. stoletja. Sanatorijsko zdravljenje se je med Slovenci razvilo šele po prvi svetovni vojni. Potrebovali so ga predvsem številni jetični vojni invalidi, ki so se leta 1918 vračali s front, še posebej soške. Kljub razpadanju je habsburška monarhija sredi 1. svetovne vojne še mislila na ustanavljanje tovrstnih ustanov, iskala zanje lokacije in jim namenjala državna sredstva. Prav tako kljub vojaškemu stroju se avstrijski javnozdravstveni sistem, ki se je razvijal od van Swietna konec 18. stoletja, ni sesul, ampak je iskal pot za sistematično zdravljenje jetičnih. Slovenski narod je zadržal dobre strani avstrijske zdravstvene organizacije in jo po vojni razvijal tudi sam. Po nastanku nove države Srbov, Hrvatov in Slovencev je tudi v njej zaživelo delo proti tuberkulozi na raznih ravneh in v različnih okoljih. Skupna želja je bila, da iztrgajo iz kreppljev bolezni številne mlade žrtve in preprečijo širjenje bolezni.

Knjiga prikazuje zatiranje kronične, nalezljive, socialne bolezni tuberkuloze, ki je bila povezana z visoko smrtnostjo, in spopad zdravstva s to kugo industrijske družbe 19. in 20. stoletja. Med vsemi takratnimi boleznimi je imela najvišjo obolevnost, bolniško odsotnost in tudi smrtnost, kar se je drastično odražalo v narodni ekonomiji in tragičnih zgodbah številnih družin. Pomembna je bila družbena angažiranost: iskali so obolele, jih izolirali in s sprejetimi načini tudi zdravili. V javnozdravstveni dejavnosti pa je tuberkuloza terjala drugačen pristop kot druge nalezljive bolezni. Kljub odkritju številnih uspešnih cepiv, ki so od konca 19. stoletja človeštvo obvarovala pred množičnim umiranjem za kužnimi boleznimi, se to pri tuberkulozi ni obneslo. Muhaste narave tuberkuloze se s cepivom ni dalo ukrotiti.

Monografija na prikazu golniškega protituberkuloznega sanatorija, ki je bil vzor za ves nekdanji jugoslovanski prostor, ohranja spomin na trud in predanost celotne družbe, zdravstvenega osebja in drugih vpletenih v zatiranje te bolezni. Golniški primer je reprezentativen za obravnavo tuberkuloze v vseh predstavljenih obdobjih, prav tako njegove metode dela in rezultati zdravljenja. Podobne usode bolnih bi sicer našli kjerkoli po razvitem svetu, le da bi bolniki nosili druga imena in govorili druge jezike. Način zdravljenja jetike na Golniku je bil značilen za ves razviti svet, trud udeleženih pa je bil večji, ker nekdanja Jugoslavija ni sodila med bogate države. Zato je bilo potrebno delati z minimalnimi sredstvi in z maksimalnim angažiranjem ljudi. Protagoniste dogajanja in njihove sodelavce je odlikovala izjemna predanost poklicu in svojemu poslanstvu. S skupnim trudom so na Kranjskem obolevnost 500 bolnikov na 100.000 prebivalcev leta 1890 zmanjšali v Sloveniji sredi 60. let, ko je tuberkuloza postala obvladljiva bolezen, na 15 bolnikov na 100.000 prebivalcev.

Potuberkulozna zgodba, zajeta v zadnjem delu knjige, kaže, da mora biti zdravstvo prožno in iskati nove poti ob velikih preobratih, ki jih prinese zatrtje neke bolezni.

Knjiga torej pripoveduje zgodbo industrijske družbe skozi enega izmed vitalnih človeških organov – pljuč, ki jih je pred stoletjem zaradi človeške bede napadala predvsem socialna bolezen tuberkuloza, nato zaradi prekomernega kajenja pljučni rak in še kasneje zaradi ekoloških sprememb in vse večje onesnaženosti zraka alergijska bolezen astma. Zgodovina golniškega protituberkuloznega sanatorija, kasnejše bolnišnice in klinike za pljučne bolezni in alergijo, je torej zgodovina družbe 20. stoletja skozi prizmo obvladovanja težkih kroničnih pljučnih bolnikov in številnih posledic, ki jih prinašajo družbi.

Zdravstvena tematika je v knjigi sicer osrednja, a iz monografije odseva tudi življenje 20. stoletja, ki ga je tuberkuloza še kako zaznamovala. Njene ekonomske, socialne, psihološke, sociološke in številne druge posledice so tudi času nadele jetični pridih. Delo tudi razkriva, da Slovenija nikoli ni bila zdravstvena provinca in da so tukaj bolniki lahko dobili vso znano zdravstveno pomoč. Poznavanje in upoštevanje »zlatih pravil« preventivnega vedenja pa naj tudi s tem delom pomaga preprečiti, da se jetika ne bi več razplamtela.